

Gyrithe Lemches tale på Hammershus Slotsbanke

Taler

Gyrithe Lemche
Kvindesagsforkæmper

Dato

8. juni 1913

Sted

Hammershus Slotsbanke

Qvo vadis? - hvor gaar du hen! - Det er det Spørgsmaal, som Gang efter Gang rejser sig paa det nyes Vej. Det rejser sig udefra som Forundringens og Forargelsens Tilraab; - det rejser sig indefra som Samvittighedens advarende Røst.

Ogsaa Dansk Kvindesamfund har mødt dette Spørgsmaal mangfoldige Gange paa sin Vej. Det har lydt til os udefra, hver Gang vi rejste nye Krav, flyttede gamle Støtter ud; det har lydt til os indefra, hver Gang vi stod der, hvor Vejen deler sig, hvor Genvejen frister og den lige Vej skræmmer, da har dette Spørgsmaal rejst sig i os, alvorlig, bebrejdende: *Qvo vadis? - hvor gaar du hen?* - Enhver, som til forskellig Tid har siddet i Dansk Kvindesamfunds Ledelse, har sikkert mere end én Gang følt sig stillet overfor dette Spørgsmaal; men lød det til den nuværende Styrelse, dengang vi ifjor paa Koldingmødet foreslog Tillidsmændenes Forsamling at udtale overfor Regering og Rigsdag, at Dansk Kvindesamfund nærede den Overbevisning, at der ikke burde skrives til en større Omdannelse af vor Forfatning, før Kvinderne ved en særlig Grundlovsændring var blevne politiske Vælgere og Valgbare og kunde gøre deres Indflydelse paa den nye Grundlov gældende, saaledes som Mændene havde kunnet ved Junigrundlovens Tilblivelse? - Nej, enstemmig stillede Styrelsen dette Forslag til Forsamlingen, og enstemmig gav Fællesmødet os sin Tilslutning. Det Standpunkt, Dansk Kvindesamfund her indtog, var saa selvfølgelig, saa indlysende retfærdigt, at ingen af os nærede nogen Betænkelighed. Havde det forholdt sig anderledes, havde en indre Røst sikkert tilraabt os sit: *Qvo vadis? - hvor gaar du hen?* - Men udefra rejste dette Spørgsmaal sig til Gengæld snart fra den ene, snart fra den anden Side, utaalmodig, spottende og forarget. Naa, det var jo strengt taget ikke at forundre sig over. Der var Regeringen lige i Færd med at stille Brikkerne op paa en ny

Facon til den kommende Rigsdagssamling, og saa kom Dansk Kvindesamfund og bankede paa Døren med sin ubejlejlige Vexel fra de to foregaaende Samlinger og vilde vedblivende have en Grundlovsændring til Fordel for Kvinderne alene. »*Quo vadis?* - hvor vil I hen, taabelige Kvinder? - Er det nu ikke nok, at vi er saa galante at tilbyde jer Valgret paa lige Fod med Mænd, - vil I nu ogsaa være med til at skrive Grundloven? -« Og Lovgiverne lukkede Døren i for saa megen Paatrængenhed. Vi maatte være glad ved, at vi overhovedet fik en Plads med i Grundlovsforslaget, - hed det. - Tænk, om man havde behandlet os saaledes som de engelske gentlemen behandlede deres Suffragetter? Men det morsomme ved Sagen er imidlertid, at Dansk Kvindesamfund med sin Koldingresolution kun traadte det Spor dybere, som Regeringen gennem to Rigsdagssamlinger havde anvist os; og vi gjorde det naturligvis ikke i den Hensigt at behage Regeringen og gaa dens Ærinde, men kun fordi det stemmede med vor Opfattelse af Ret og Billighed. Man har da heller ikke kunnet finde andet at indvende mod vor Koldingresolution end, at de to Tempoers Vej allerede den Gang var opgivet. Men at opgive denne Vej var det samme som at udelukke os Kvinder fra al Medvirken ved den ny Forfatnings Tilblivelse. Var det da ikke rettelig os, der burde have tilraabt de styrende vort: *Quo vadis? hvor gaar I hen?*

Man havde gennem to Rigsdagssamlinger tilbudt os Vejen ad Hovedtrappen til den grundlovgivende Rigsdag. Der havde vi taget Opstilling, rede til loyalt og lovligt Samarbejde med Mændene paa den Forfatning, som skulde danne Rammen baade om Mænds og Kvinders politiske Virksomhed og helst kunne bære Udviklingen gennem et halvt hundrede Aar; - og nu viser man os pludselig om til den sædvanlige Bagtrappe, om vi havde noget Ønske at gøre gældende med Hensyn til Fremtidens Grundlov.

Hvad havde vi Kvinder da i Mellemtiden forbrudt, siden vi nu skulde lade os nøje med saa langt ringere Kaar? - Havde vi lavet Optøjer - hældt Petroleum i Brevkasser, afbrændt Væddeløbstribuner, skræmmet Livet af vore Ministre? - Nej. Men vi havde pustet nyt Liv i den hensygnende Enkelov; vi havde forbedret Fabrikloven, sikret Barselkvinderne Understøttelse gennem Sygekasseloven. Vi havde uden Knurren, fundet os i, at man berøvede os det meste af vore Statstilskud og ved at fordoble vore Anstrengelser søgt at hindre, at dette skulde gaa ud over vort sociale Arbejde. - Der var da heller ingen, som turde bebrejde os noget, men Vejen havde vist sig ikke at være farbar. - Ja, jeg skal ikke indlade mig paa at udrede Partipolitikens indfiltrede Spind, men jeg vil minde om et gammelt Ord, som siger, at hvor der er en Vilje, der er ogsaa en Vej.

Havde de Mænd, som nu styrer Danmarks Rige og skriver i dets Love, haft den rette Vilje til at give Kvinderne den Indflydelse i Grundlovssagen, som man havde stillet os i Udsigt, saa havde de ogsaa nok fundet en Vej, men denne Vilje manglede hos alle Partier, derfor kom de trods al anden Uenighed saa hurtig til Enighed om den samlede Grundlovsændrings Vej - Vejen udenom Kvinderne. Men med det samme Regeringen forandrede Taktik i dette Spørgsmaal, var Dansk Kvindesamfunds Taktik ogsaa given: »Dette holder vi os udenfor. Denne Forfatning skal faa Lov at gaa over i Historien som Mændenes Forfatning alene.«

Der var i dette Foraar en mandlig Røst i »Kvinden og Samfundet«, som bebrejdede os denne Taktik og opfordrede os til at opgive vor Halstarrighed og ad Bagtrappen at lade Mændene vide vore Ønsker og Meninger i en Sag, som man havde forment os Adgang til ad Hovedtrappen. Ja, samme Røst viste mig personlig den Ære at opfordre mig til, saafremt jeg maatte sidde inde med et kløgtigt Paafund med Hensyn til Landstingets Ordning, da at fremkomme med det. Mændene var lidt i Vildrede med denne Ordning og vilde næppe forsmaa et godt Raad, - *selv om det kom fra en Kvinde*. Jeg skal tillade mig at svare paa denne Opfordring fra dette Sted. »Muligvis sidder jeg inde med et saadant kløgtigt Paafund; muligvis er der ogsaa andre Kvinder, som sidder ledige paa Torvet med lige saa kløgtige Paafund, men selv med Fare for at brænde inde med mit kløgtige Paafund og *selv om Opfordringen kommer fra en Mand*, kan jeg ikke love at komme de betrængte Lovgivere til Hjælp, før man har indrømmet mig lovlig Adgang ad Hovedtrappen. Og skulde Mændene til den Tid have ordnet Forfatningssagen paa egne og vore Vegne efter god gammel Skik, saa lover jeg den ærede Indsender at anvende al min Tid og Kraft paa at udfinde og paapege mulige Mangler og Skader ved den Forfatning, man har paatvunget mig og mine Kønsfæller mod vor Protest. Jeg mener ikke, at jeg paa bedre Maade kan kvittere for den Tillid, han har bæret mig med. Og det samme vil jeg inderlig ønske, at alle de Kvinder vil svare, som i Øjeblikket sidder inde med kløgtige Paafund i Retning af Forfatningsforbedringer. Skulde det imidlertid gaa saa galt, at vore Lovgivere fik Forfatningssagen ført ud i et saadant Vilderede, at de for Alvor ønskede Kvindernes Medvirken, saa lad dem søge os der, hvor de lod os i Stikken i Efteraaret: ved den Grundlovsændring, som giver Kvinderne politisk Valgret og Valgbarhed forud for alt andet.

Men denne Vej var altsaa ikke farbar længer, og derfor var Dansk

Kvindesamfunds Koldingresolution - som man har sagt - vel teoretisk rigtig, men praktisk urigtig. Flertallet *vilde* have en hel og samlet Grundlovsrevision, derfor kunde man ikke vente paa Kvinderne, men skyndte sig at proklamere Nødstilstand under den nuværende Forfatning.

De, som udstedte denne Proklamation, har sikkert deres Bevisførelse i Orden; det er ikke Dansk Kvindesamfunds Sag at undersøge denne, men jeg skal føre Beviser for en anden Nødstilstand, og det er den, som hersker, hvor Mændene skriver Loven alene baade for sig selv og Kvinderne; jeg skal føre Bevis for, hvor der tiltrænges en Grundlovsændring heller i Dag end i Morgen.

I mer end en Menneskealder har Dansk Kvindesamfund arbejdet for en Forbedring af Hustruens Stilling i Samfundet, foranlediget Ændringsforslag i Rigsdagen, samlet Underskrifter paa Adresser, nedsat Lovudvalg og indgivet egne Lovforslag til Ministeriet. Nu er der nedsat en Kommission af Mænd med det Formaal at udarbejde en ny Familieret. Naar denne Kommission har udarbejdet sin Betænkning og der fra Justitsministeriet fremkommer Forslag til en ny Lov og Kvindernes Valgret til den Tid endnu er et underordnet Punkt i en endeløs Forfatningskamp, da bliver det igen Mænd alene, som skal afgive deres Kendelse om, hvilke Vilkaar Kvinder som Hustruer, som Mødre, som Døtre skal leve under. Med andre Ord, denne Lov vil blive ligesaa enøjet som dens Forgænger, thi uden at ville underkende Mænds Vilje til at dele Sol og Vind lige, underkender jeg paa det bestemteste deres Evne til ad kunstig Vej at give i Loven det Moderøje, som den lige saa lidt kan undvære som en Faders Øje. Derfor hersker der her en virkelig Nødstilstand, og denne kan kun afhjælpes ved at Kvinders Valgret fremmes nu og uden Opsættelse. Et andet Bevis: I større og større Antal virker Kvinder nu som Lærere ved vor Folkeskole; Staten kræver de samme Kundskaber af dem som af de mandlige Lærere, ja, de har oven i Købet et helt Særfag, nemlig Haandgerning. Men ikke alene lønnes de efter en lavere Lønskala end deres mandlige Kolleger, men de betaler deres Uddannelse mange Gange dyrere end disse, idet Staten opretholder fire Seminarier for mandlige men ingen for kvindelige Lærere. Den Undervisning, Mænd paa Statens Seminarier kan faa for 40 Kr. om Aaret, maa Kvinder paa Privatseminarier betale med 240 Kr. I 30 Aar har Kvinder kæmpet for at faa denne Uretfærdighed ud af Verden, men saa tidt Sagen har været for paa Rigsdagen, har de politiske Partier spillet Plat og Krone om denne Sag, som de til enhver Tid har spillet Plat og Krone om Kvindernes Sag.

Jeg spørger enhver kvindelig Lærer, som her er tilstede og som har maattet betale sin Uddannelse 6 Gange saa dyrt som hendes mandlige Kollega, og jeg spørger enhver Fader eller Moder, som her er tilstede, og som har maattet betale sin Datters Læreruddannelse 6 Gange saa dyrt, som de vilde have betalt deres Søns - er her ikke en virkelig Nødstilstand forhaanden, og kan den afhjælpes uden ved at give Kvinderne Delagtighed i Lovgivningsmagten snarest mulig, at de selv kan tage denne Sag i deres Haand, siden Mændene gennem 30 Aar har vist, at de mangler baade Evne og Vilje til at raade Bod paa et saa skrigende Misforhold.

Og endnu et Bevis paa, at der hersker Nødstilstand under den bestaaende Ordning: vore Børnelove. Intetsteds har det tydeligere vist sig end her, at Loven lige saa lidt kan undvære en Moders som en Faders Øje. Vi fik i 1908 en Lov om Børn fødte udenfor Ægteskab, og vel havde Dansk Kvindesamfund Andel i denne Lov, men naar Loven tidt kom til at virke i afgjort Favør af Misbrugerne, og naar den derfor har vakt saa megen baade berettiget og uberettiget Uvilje, saa skyldes dette for en stor Del, at man af Dansk Kvindesamfunds Forslag havde strøget de Bestemmelser, som skulde hindre Misbrugene; saa skyldes det, at Kvinderne ikke kan faa Indflydelse paa vor Lovgivning længere end til Rigsdagens Port. Nu har man ganske vist ved Lovens Revision søgt at lappe paa de værste Skader og Mangler ligesom ogsaa ved andre af vore Børnelove, men det er Dansk Kvindesamfunds Overbevisning, at hele vor Børnelovgivning bør bygges op fra ny paa et bredere og sundere Grundlag, men dette kan ikke ske, før Kvinderne som Lovgivere kan være med. Derfor hersker der ogsaa Nødstilstand her, og derfor burde Kvindernes Valgret være fremmet straks, da alle Partier havde erklæret sig for den, og ikke være skudt ud til at Partierne samtidig kunde faa ordnet deres Mellemværender fra forrige Aarhundrede. Vor Sag, som lettelig kunde være bragt i Orden, om den ikke var bleven kædet sammen med saa mange andre den uvedkommende Sager, den er nu kastet ud paa en oprivende Forfatningskamps vilde Vover, og ingen kan i Øjeblikket have nogen Mening om, naar vi bjerger den i Land. Hvad Dansk Kvindesamfund frygtede af en saadan Sammenkædning, det har nu kun altfor godt bekræftet sig; hvad vi søgte at afværge ved vor Nykøbing- og vor Koldingresolution, det staar det nu næppe mere i noget Menneskes Magt at forhindre. Vejen til Kvinders Valgret er foreløbig spærret, ikke af dens Modstandere, thi den har jo ikke længer erklærede Modstandere, men af de mange andre Sager, som man har villet løse sammen med den. Det er det mest iøjnefaldende Resultat af den Praksis, som fejede Dansk Kvindesamfunds Resolution i Ministeriets Papirkurv. Det Ragnarok, som igennem en Menneskealder har været forberedt i dansk Politik, er nu over

os alle. Men her skulle vi Kvinder holde os for gode til at være med. Vi laa jo - som Fru Bojsen Møller saa gribende udtrykte sig i Fjor paa Skamling Banke - i Aartusinder som under Jordens Skød. De fleste af os vaagnede først til politisk Bevidsthed, da Klokkerne ringede det tyvende Aarhundrede, Kvindernes Aarhundrede, ind. Vi sov endnu de uskyldiges Søvn, dengang Frihedens Sol gik op over Danmark i Fyrrernes Guldalder - vi var ikke med, da de oplyste Aser sveg de godtroende Jætter i 1866 og tog det Valhal i Besiddelse, som Jætterne havde hjulpet dem til. - Lad da nu kun hele Landets frigjorte Urkraft slippe sine Hære løs, - lad den privilegerede Valgret samle sine Kæmper til en sidste Kamp for Valhal, - men lad os ikke splitte vore Kræfter i et Opgør, som vi ikke har nogen Part i, saa vist som, vi ingen politisk Fortid har, men kun en Fremtid, som vi skal vogte os vel for at kompromittere. Vi havde haabet at kunne afværge dette Opgør; vi havde tænkt, at denne Forfatningskamp ved Kvinders lovlige Medvirken skulde have faaet Præget af en ærlig Bestræbelse fra alle Sider paa at skabe Landet den Forfatning, som tjener os alle bedst; det lykkedes os ikke. Maatte det nu blot lykkes os at holde os udenfor, at vor Sag ikke skal tage Skade. - Efter ethvert Ragnarok stiger en ny Jord op af Havet. Naar Ulven har slugt Odin, og Vidar har sprængt Ulven, da mødes Fremtidens Folk paa Idasletten for at grunde et nyt Samfund; der skal Kvinderne ogsaa give Møde, og til den Tid skal Mændene faa at vide, hvad vi kræver af den ny Forfatning - men heller ikke et Øjeblik før.

Quo vadis? - hvor gaar du hen? - Atter i Aar stilles Dansk Kvindesamfund overfor dette Spørgsmaal. Vore Fællesmøder har altid været som en Vandring paa Bjergetinder. Fra Himmelbjerget til Skamling Banke; fra Skamling til Hammeren. Ikke blot bogstavelig og geografisk, men ogsaa aandelig talt. Men aldrig har vi maaske staaet saa højt, som da vi i Fjor stod paa Skamlings historiske Banke og forlangte at faa Lov til at være med at skrive Danmarks Riges Grundlov. - Og nu staar vi altsaa i Dag paa Hammershus' gamle Slotsbanke. - Fra Skamling til Hammeren - skal den Vej for os betyde Nedgangens Vej, en Akkordens Vej? - Skal den betyde, at de Røster havde Ret, som i Fjor sagde, at Dansk Kvindesamfunds Koldingresolution var en politisk Dumhed? - Skal den betyde, at vi i Mellemtiden har flyttet vore Støtter ind igen og anerkendt Mændenes Ret til at skrive det tyvende Aarhundredes, vort Aarhundredes, Grundlov udenom os? -

Ja, dette Møde skal svare herpaa.

Mange Øjne er i disse Dage rettede paa os. »Qvo vadis? - hvor gaar du hen?« - saaledes spørger Røster rundt om fra. »Qvo vadis? - hvor gaar Du hen?« - saaledes spørger Røsten i os selv. Var det ikke andet end Mundsvejr og klingende Bjælder, hvad vi under saa megen Begejstring udtalte overfor Regering og Rigsdag i Fjor? - Behøvede Regeringen kun at signalisere Sporskifte for at faa os til at løbe fra vore egne Standpunkter? - Ja, lad os saa hurtigst muligt rive den Støtte ned, som vi plantede paa Skamling i Fjor, thi saa staa den der kun som en Skamstøtte for os selv!

Eller tør jeg tro, at den passive Holdning, Dansk Kvindesamfund har indtaget, siden Regeringen forelagde sit sidste Grundlovsforslag, den har været ensbetydende med, at vi staa endnu der, hvor vi stillede os i Fjor; at vi ikke har foretaget noget Sporskifte. Tør jeg tro, at den betyder, at vi i Aar lige saa lidt som i Fjor indrømmer Mændene Ret til at skrive Danmarks nye Grundlov alene; at vor Tavshed i denne Sag er ensbetydende med en stiltiende Protest? - Tør jeg tro, at vi endnu er rede til ved given Lejlighed at udtale overfor en ny Regering, og en ny Rigsdag, at det vedblivende er vor Overbevisning, at der ikke bør foretages nogen Omdannelse af vor Forfatning, før Kvinder ved en særlig Grundlovsændring har faaet politisk Valgret og Valgbarhed? - Ja, da har Vejen fra Skamling til Hammeren ikke betydet en Nedgangens Vej, men en Vej fra Tinde til Tinde, og da kan vor Støtte faa Lov til at blive staaende, der hvor vi plantede den i Fjor, thi da har vi ikke ladet den i Stikken, men kun samlet os endnu tættere om den, rede til fra denne Stilling at forsvare vor Ret baade nu og i Fremtiden.

Qvo vadis? - hvor gaar du hen? - Hvad enten det er Røsterne udefra eller Røsten i os selv, som spørger, saa lad Svaret i Dag være dette:

»Vi gaar videre ad den Vej, hvor alle Fodspor peger frem, og intet tilbage.- Vi gaar videre i den Retning, hvor vi gik i Fjor og i Forfjor og alle vore Vandrings-Aar. - Vi gaar mod det Land, som vore Pionerer anede i Drøm, og som vore Efterkommere skal skue i Virkelighed, Landet hvor Mænd og Kvinder paa lige Fod, hver ud fra sit naturbestemte Livssyn, bygger Udviklingens Vej, lydige mod de Love, som de i Fællesskab har skrevet. Derhen gaar vi.«

Der var engang en gammel Romer og Senator, som hver Gang, han tog Ordet i Senatet, sluttede sin Tale saaledes: »Forøvrigt mener jeg, at Karthago skal ødelægges.«

Jeg kan tænke mig, at hans Kolleger i Senatet og hvem der ellers har været til Stede, har smilet til hverandre og sagt ved sig selv: »Nu rider han sin gamle Kæphest« Og jeg kan ligeledes tænke mig, at mange, som har hørt mig her i Dag, og da navnlig den Presse, som i Morgen skal forkynde for en større Offentlighed, hvad her er sagt i Dag, vil sige om mig, at jeg red min sædvanlige Kæphest og talte for de to Tempoers skrinlagte Politik. Men jeg skal tage mig de Smil, jeg høster, ligesaa let, som hin gamle Romer rimeligvis har taget sig sine, og jeg skal ikke lade mig afskrække fra, saa tidt Grundlovssagen kommer paa Tale, at gentage mit: »For øvrigt mener jeg, at denne Sag ikke bør ordnes uden Kvindernes Medvirken.« Thi ligesaa vist, som der kom en Dag, hvor Karthago virkelig blev ødelagt, ligesaa vist tror jeg, der vil komme en Dag, hvor danske Mænd og Kvinder vil mødes i den Overbevisning, at en Grundlov, som skal være Udtryk baade for Mænds og Kvinders politiske Anskuelse, den maa nødvendig være skreven af Mænd og Kvinder i Forening. Alle politiske Partier har enedes om at skrinlægge de to Tempoers Politik og er i Øjeblikket travlt beskæftiget med at kaste Jord paa Laaget. Resultatet af denne usædvanlige Enighed vil om kortere eller længere Tid blive en Grundlov, af ligesaa enøjet Beskaffenhed som vor øvrige Lovgivning. Men der er noget som hedder Genopstandelse ogsaa i Politik. Og de to Tempoers Politik vil opstaa igen paa den Dag, hvor Kvinderne enes om i et andet Tempo at give Mændenes Forfatning det Præg af kvindeligt Livssyn, som man nu vil forholde den. Og dette andet Tempo bliver maaske det næste Krav, hvori Dansk Kvindesamfund flytter sine Støtter ud.

Kilde

”Kvinden og samfundet” nr. 12, 1913, s. 82-84, Kvinfos kvindearkiv.

Kildetype

Dokumentation i avis, magasin e.l.

Tags

Kvindebevægelsen

Relateret

Gyrithe Lemches tale ved Det Store Kvindemøde på Skamlingsbanken
4. juni 1912

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/gyrithe-lemches-tale-paa-hammershus-slotsbanke>